

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ“
Инвестира във вашето бъдеще!

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Философски факултет

ХЕРМЕНЕВТИКА

Лекция 12

Преподавател: гл. ас. д-р Дарин Тенев

Херменевтика

Въпреки че херменевтика съществува още от древността, в смисъла на *универсална наука за разбирането* тя трябва да бъде свързвана с името на Фридрих Шлайермахер (1768-1834).

В рамките на тази лекция ще бъдат разгледани няколко значими фигури на херменевтиката: освен Шлайермахер, Мартин Хайдегер (1889-1976), Ханс-Георг Гадамер (1900-2002), Ханс Роберт Яус (1921-1997).

Шлайермахер

При Шлайермахер все още разбирането на едно произведение е разбиране на неговия автор. Това мнение ще доминира херменевтиката поне до началото на двадесети век, а и днес има свои защитници.

Шлайермахер обаче казва: трябва да разбираме автора по-добре, отколкото той сам е разбирал себе си.

Това подсказва, че става дума за вникване отвъд питането за авторовото намерение.

Шлайермахер

Това означава също, че разбирането е на първо място и преди всичко разбиране на духа. То не може да бъде просто механично схващане на формални връзки.

Това определя и двете плоскости, в които ще се движи разбирането:

- ❖ Граматическа интерпретация
- ❖ Психологическа интерпретация

Шлайермахер

Граматическата интерпретация предполага да се познава езика, на който е произведението, да се разгледат езиковите особености и да се мисли целостта на този език.

Психологическата интерпретация разбира творбата като дело на духа. Ако езикът дава общото, духът дава индивидуалното, уникалното.

В произведенията езиковият и психологическият оммент са сплетени.

Шлайермахер

Шлайермахер: “Разбирането е съпринадлежността на тези два момента (граматическия и психологическия).”

Хайдегер

Първият, който не просто скъсва с въпроса за автора и авторовото намерение, а откъсва проблематиката на разбирането от сферата на субективността, е Мартин Хайдегер.

Хайдегер с *Битие и време* (1927) онтологизира херменевтиката.

При него това, което се разбира, е битието. Битието е създадо такова биващо (човекът), за което да бъде разбираемо.

Човекът, който може да поставя въпрос за смисъла на битието, Хайдегер нарича *Dasein*.

Хайдегер

При Хайдегер е важно, че разбирането предхожда тълкуването. За да тълкуваме, за да започнем да тълкуваме, трябва вече да сме почнали да разбираме. “Тълкуването се основава екзистенциално на разбирането, а не последното да възниква чрез първото.”

Захвърлени в света, ние търсим, нахвърляме възможности и в тези възможности разбираме света.

Хайдегер

Това означава, че в разбирането няма да става въпрос за съзерцание отстрани, а за въвлечено гледане, участващо боравене с нещата в света. Точно затова то постоянно през тях разкрива собствените си възможности.

Химикалката, преди да е химикалка, е нещо, към което посягам, за да си запиша нещо. Така тя е била вече разбрана, като подръчност, оръдие.

Структурата на предварителното разбиране Хайдегер нарича пред-структура на разбирането.

Хайдегер

- *Пред-структура*. Пред-структурата описва стъпките на предразбирането на подръчното и връзките, в които бива изтълкувано и усвоено. Тази структура е тройна: 1. Имане-предвид (Vorhabe), което се отнася до онова, което трябва да се разбере; 2. Предвиждане/предвидливост (Vorsicht), което предвидливо отнася онова, което трябва да се разбере, към схема на тълкуване; 3. Пред-улавяне (Vorgriff), което прави понятно (и понятизира) визираното.

Хайдегер

А какво е тълкуването?

Изграждането на разбирането е тълкуване. В него разбирането, разбирайки, *усвоява* разбраното. Т.е. тълкуването е разработване на нахвърлените в разбирането възможности.

Всяко тълкуване, което ще трябва да прибавя разбиране, трябва вече да е разбрало онова, което подлежи на тълкуване.

Хайдегер

Разбирането ни дава не само нещата като подръчности, но също и връзките между нещата, мрежите от релевантности, в които химикалката се оказва отнесена към листа, към бюрото, на което е сложен листът, към светлината, която влиза през прозореца и т.н. Всяко неизвестно ми нещо вече е отнесено към една безкрайност от подръчности, оглеждащи се и обвързани в мрежи от релевантности.

Хайдегер

Ние изтълкуваме света така, че виждаме в какви мрежи от релевантности попада подръчното. Така в боравенето се разкрива нещото *като* нещо.

Така пред-структурата се оказва сплетена с *като-структурата* на разбирането, която ни позволява да виждаме химикалката *като* химикалка, вратата *като* врата и т.н.

Хайдегер

Подръчното (das Zuhandene) всеки път попада в погледа като служещо като пособие за извършване на някаква дейност (тебеширът за писане на дъска, чукът за зачукване на пирони и т.н.). Това *като* е *екзистенциално-херменевтично* за разлика от *апофнатичното като* на изказването, което откъсва разбраното от непосредствените връзки, в които се намира, и го нивелира до нещо просто налично (Vorhandene).

Хайдегер и Бланшо

Бланшо в един ранен текст (“Езикът на фикцията”) определя фикционалното пространство като откъсващо елементите от мрежата им от релевантности, с което заменя безкрайната определимост на подръчните неща с безкрайната неопределимост на фикционалните обекти.

Хайдегер и Бланшо

Бланшо дава пример с работен тефтер в службата ми със съобщение от началника ми и същия тефтер в началото на разказ.

Според него, “от прочита на моя тефтер до този на романа разликата е голяма.”

Хайдегер и Бланшо

“Като служител, аз знам кой е началникът ми, познавам канцеларията му, знам множество неща, които се отнасят до това, което е той, до това, което казва, до това, което другите казват за него, до това, което иска, до сложния характер на нашите йерархични взаимоотношения, до неприемливия за мен смисъл на йерархията и т.н., моето знание е, така да се каже, безкрайно. Макар и новак, аз съм притиснат от всички страни от реалността и навсякъде я достигам и я срещам.”

Хайдегер и Бланшо

“Обратно, като читател на първите страници на повествованието, каквато и да е реалистичната добра воля на автора, аз не само притежавам безкрайно незнание за всичко това, което се случва в света, който ми разкриват, но това незнание е част от природата на този свят от момента, в който той като предмет на повествование се представя като нереален свят, с когото влизам в контакт посредством прочита, а не посредством способността си да живея. Няма нищо по-бедно от една такава вселена.”

Хайдегер и Бланшо

“Какъв е този шеф на канцеларията? Дори да ми беше грижливо описан, както ще бъде по-късно, дори по чудо да бях разгадал целия механизъм на администрацията на Замъка, винаги бих останал повече или по-малко със съзнание за малкото, което знам, тъй като тази беднота е същността на фикцията, която е да оприсъществи онова, което я прави нереална, достъпна само за прочита, недостъпна за моето съществуване; и никакво богатство на въображението, никаква точност на наблюдението не биха могли да поправят такава нищета, ако тя е винаги имплицирана от фикцията и винаги положена и уловена от нея, през най-близкото до реалното, най-плътното съдържание, което тя приема да получи.”

Хайдегер

Хайдегер обаче не поема по тази линия на мислене на произведенията. Когато десетина години след *Битие и време* той се обръща към въпроса за художествената творба (в “Начало на художествената творба”) той няма да настоява на нейната бедност, а на това, че в нея се разкрива и подслонява истината на битието: “Истината се изгражда и изгражда творбата.”

Хайдегер

Подобно обвързване на битие, истина и изкуство обаче неминуемо пречи на произведенията. Истинската поезия (а за Хайдегер всяко изкуство, което явява истината, “е по същество поезия”) винаги ще казва само едно и също. Би оставал въпросът защо са възможни толкова различни интерпретации и кое ги обуславя в различните случаи.

Гадамер

За Гадамер, ученик и асистент на Хайдегер, битието, което може да бъде разбрано, е език. Тук обаче няма да се занимаваме с инак изключителното важно на преплитане на език, свят и разбиране в херменевтиката на Гадамер, а ще разгледаме само един момент в теорията му на разбирането: логиката на въпроса и отговора.

Гадамер

Логиката на въпроса и отговора Гадамер заема от философа на историята Дж. Колингууд, който казва, че за да се разбере едно историческо събитие, трябва да се разбере на какъв въпрос то е отговор.

Гадамер разширява тази идея. На първо място, съвсем няма нужда да се ограничаваме със исторически събития – тази логика би важала и за всички текстове и т.н.

Гадамер

На второ място, Гадамер откланя тази логика от въпроса за намерението. Колингууд все още вярва, че трябва да се реконструира намерението, например, на генерала преди битка.

Гадамер уместно посочва, че намеренията на пълководците могат да не се изпълнят, точно както написаното от поета може да се разминава с първоначалната му идея.

Гадамер

Въпросът, за чиято реконструкция настоява Гадамер,
“засяга преди всичко не мисловните преживявания на
автора, а смисъла на самия текст.”

Но за да се реконструира въпросът, чийто отговор е
текстът, трябва да се тръгне от въпросът, който този текст
е започнал да задава на нас, разбиращите го. Едва тогава
ние самите започваме да питаме – текста и неговите
исторически контексти.

Гадамер

В това завъртане на въпроси (въпрос, на който текстът е отговор; текстът сам като въпрос; въпросът, който ние, опитващите се да разберем, задаваме) питането реконструира не единственият истински въпрос, а смисловото предположение, висящите възможности.

Гадамер

Може да се даде пример с “Де е зората” на Вазов и “Родина” на Яворов. На пръв поглед и двамата питат едно и също: какво е родината. Само че стихотворението на Вазов е отговор не просто на въпроса какви са границите на България и каква е историята ѝ, а: защо България трябва да се обича. Неговият отговор е една декларация, която не казва, а показва. Всичко, което е показал, обаче вече е проблематично при Яворов. Отговорът на Вазов сам е станал въпрос. Яворов е дал своя отговор, който пък на свой ред поставя въпрос към нас и т.н. Когато се опитваме да разбираме тези произведения трябва да имаме предвид тази логика на въпросите и отговорите.

Яус

Проектът на Яус за литературна херменевтика е близък едновременно до Гадамер и до Изер. Сближаването с Изер идва по линията на вниманието към читателя. Само че за разлика от Изер Яус не се интересува от структурите, позволяващи четенето изобщо, а от конкретните читатели. Това налага да използва херменевтичен, а не феноменологичен подход.

Яус

За да избегне заплахата на психологизма при реконструкцията на читателските реакции Яус въвежда понятието *хоризонт на очакване*, който включва системата от предварителните представи за жанра в съответния исторически момент, формата и тематиката, определящото за художествения език.

Яус

Яус пише: “Новият текст извиква у читателя (слушателя) познатия от предишни тектове хоризонт от очаквания и правила, които след това биват варирани, коригирани, частично променяни или просто само репродуцирани.”

Яус

Ако си представим древногръцкия зрител на трагедии, бихме могли да предположим как до Еврипид хоризонтът му на очакване предполага трагедиите да завършват нещастно. Ала ето, че с Еврипид се появяват трагедии със щастлив завършек. Това поменя хоризонта на очакване.

Яус

Яус назовава естетическа дистанция разстоянието, което дели новото произведение от предварително съществувалия хоризонт на очакване. Естетическата дистанция “може да бъде реконструирана по спектъра от реакции на публиката и оценки на критиката (спонтанен успех, отхвърляне или шокиране; частично одобрение, постепенно или късно разбиране)”

Яус

Тук идва моментът, в който Яус свързва своя проект с логиката на въпроса и отговора на Гадамер:

“Реконструкцията на хоризонта на очакване, на чийто фон в миналото е създадено и възприето дадено произведение, дава възможност от друга страна да бъдат поставени въпроси, на които текстът дава отговор, и по този начин да се установи как някогашният читател е можел да види и разбере произведението.”

Яус

Промените в хоризонта на очакване могат да се реконструират не само по реакцията на публиката, а и в рамките на самата литература, където “пасивната рецепция на читател и критика се транспонира в активна рецепция и нова продукция”.

Яус

Проектът на Яус за литературна история на рецепцията позволява и по-строго дефиниране на обществената функция на литературата. Това по-строго дефиниране би помогнало при анализ на ролята, която играят определени произведения или жанрове в социалния живот.

Яус

Ето определението на Яус, с което свършва настоящата лекция:

“Обществената функция на литературата се манифестира в присъщата си възможност едва там, където литературният опит на читателя се включва в хоризонта на очакванията на неговата житейска практика, формира в зародиш разбирането му за света и така въздейства обратно и върху общественото му поведение.”

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ“
Инвестира във вашето бъдеще!

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО, МЛАДЕЖТА И НАУКАТА

Схема BG051PO001-4.3.04

„Развитие на електронни форми на дистанционно обучение в системата на висшето образование“

Проект BG051PO001-4.3.04-002

Усъвършенстване и развитие на вътрешната система за електронна форма на дистанционно обучение във
Философски факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

Този учебен ресурс е създаден с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз.